

ประติมากรรมหินที่ตกแต่งวัดประจำรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร

สมศิริ อรุโณทัย *

บทคัดย่อ

ประติมากรรมหินที่ตกแต่งวัดประจำรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร มีจำนวน 8 วัด มีประติมากรรมหิน 3369 ชิ้น ประเภทของประติมากรรมหินมีประเภทแสดงเนื้อหาเรื่องราววรรณกรรม ความรู้และประเภทแสดงรูป รูปแบบของประติมากรรมหิน มีรูปแบบเลียนแบบธรรมชาติ รูปแบบประดิษฐ์ดัดแปลง และรูปแบบจินตนาการ ลักษณะของประติมากรรมหินมีลายเส้น นูนต่ำ นูนสูง ลอยตัว และฉลุ หินที่ใช้มีหินอัคนี หินแกรนิต หินไดออไรต์ หินทราย หินอ่อนและหินปูน ประติมากรรมหินใช้ประดับตกแต่งผนังกระเบื้อง บันได กำแพงแก้ว ชุ่มเสมา พระระเบียงและบริเวณลาน

Abstract

The Stone Sculpture in Wats of King Rama 1 - 9 and Wats of the royal in Pranakorn district have 8 wats and collect 3369 pieces. The sorts of stone sculpture are the matters of literatures and knowledges and the figures. The styles of stone sculpture are natural style, decorative style and imagine style. The techniques of stone sculpture are line carving, bass relief, high relief, round relief and fret work. The kind of stones are igneous stone, granite stone, diorite stone, sand stone, marble and lime stone. The operate of stone sculpture are cloister walls, enclosure walls, stairs, cloister areas, boundary marks, entrance gates and all around.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่โบราณกาลครั้งสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา ตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่พระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงให้ความสำคัญและสนพระทัยในการสร้าง สถาปนา หรือบูรณปฏิสังขรณ์วัด เพื่อเป็นการทำนุบำรุง เชิดชูพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และความศรัทธาในพุทธศาสนาของ องค์พระมหากษัตริย์และเหล่าราษฎรในสมัยรัตนโกสินทร์นี้การสร้างและทำนุบำรุงวัด ยังมีพระราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการและชาวบ้านใน แต่ละท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งได้ทำสืบต่อมาจนทุกวันนี้

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจากราชอาณาจักรและกู้กรุงศรีอยุธยา คืนมาได้นั้น ต้องใช้เวลาเกือบตลอดรัชกาลปราบปรามก๊กต่างๆ และจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อย จึงไม่มีเวลา และทุนทรัพย์ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้มากนัก

เมื่อเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ฟื้นฟูสร้างบ้านเมือง ให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงทุกด้าน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะพุทธศาสนา เพื่อเป็นการเรียกขวัญ กำลังใจของประชาชนกลับคืนมา วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญสำหรับประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมและการช่างต่างๆ ที่ใช้ในการประดับตกแต่งวัด ให้งดงามตามความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย พระราชพงศาวดารกล่าวถึง ฝีมือช่างสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ว่าการบำรุงวิชาช่างต่างๆ เป็นการสำคัญอย่างยิ่งอย่างหนึ่ง เป็นการพันวิสัยราษฎรจะทำได้เอง ด้วยต้องการบูรณตลอดจนอำนาจในการก่อสร้าง จึงต้องเป็นการหลวงพระเจ้าแผ่นดินต้องทรงเป็นพระราชธุระเอง จึงจะรวบรวม แนะนำและลงทุนรอนให้ช่างทำการอันประกอบด้วยฝีมือให้ได้ ถ้าเป็นของเกี่ยวกับการก่อสร้าง เกะสลัก วาดเขียน ก็มีแต่การสร้างวัด สร้างวังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระ

* รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

พระพุทธรูปเลิศล้ำนภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นการบำรุงฝีมือช่างไทยให้ดีขึ้นสำหรับพระนครแบบอย่างการช่างที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ลวดลายและทรงสันฐานถ่ายแบบมาจากครั้งกรุงเก่าทั้งนั้น มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ความนิยมจึงกว้างขวางออกไปใช้แบบอย่างฝรั่งและแบบอย่างจีนเข้ามาปะปนผสมผสานให้แปลกออกไปกว่าเดิม

ประติมากรรมหินเป็นศิลปกรรมอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประดับตกแต่งภายนอกสถาปัตยกรรมและบริเวณของวัด ส่วนใหญ่นำมาจากประเทศจีนโดยมากับเรือสินค้าที่ไทยได้ทำการติดต่อค้าขายกับจีน ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดให้สร้างสวนขวาในพระบรมมหาราชวังสำหรับประพาสสำราญพระอิริยาบถ โดยโปรดให้จัดตกแต่งทุกสิ่งทุกอย่างเป็นแบบจีนทั้งหมด แม้หินที่ใช้ตกแต่งก็ขนมาจากเมืองจีน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวการหลวงทำแต่พระอารามเป็นส่วนใหญ่ สิ่งของที่สั่งจากเมืองจีนก็มักเป็นเครื่องหินและเครื่องถ้วยทำเป็นแผ่นกระเบื้อง ส่วนตุ๊กตาสินและสิ่งของต่างๆ ในสวนขวาก็นำไปถวายวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและพระอารามหลวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมทำการพนักศิลา และพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากมลลาศน์เลอสรระทำการซ่อมแปลงเครื่องประดับ เครื่องศิลา กระถางและสิ่งศิลาเครื่องตั้งประดับพระอารามใหม่เป็นอันมาก (กรมศิลปากร, 2552: 63, 64)

ประติมากรรมหินดังกล่าวเป็นศิลปกรรมอันล้ำค่า ด้วยมีคุณค่าทั้งด้านความงาม การบันทึกเนื้อหา เรื่องราวที่มีความหมายในการสื่อสารเกี่ยวกับลัทธิ ศาสนา ความเชื่อ วรรณกรรมและความรู้ ตลอดจนการถวายเป็นพุทธบูชา ศิลปวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย ซึ่งมีความสำคัญด้านศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้วิจัยจึงศึกษาวิเคราะห์ประติมากรรมหินเกี่ยวกับประเภทของประติมากรรมหิน รูปแบบของประติมากรรมหิน ลักษณะของประติมากรรมหิน หินที่ใช้ในงานประติมากรรม และการใช้ประติมากรรมหินประดับตกแต่งภายนอกสถาปัตยกรรมและบริเวณของวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบหาข้อมูลประติมากรรมหินในวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนครที่มีประติมากรรมหิน หิน ประติมากรรมหิน และความสัมพันธ์กับจีน
3. ศึกษาและบันทึกภาพจากแหล่งข้อมูล โดยศึกษาวิเคราะห์และเรียบเรียงด้วยวิธีการพรรณนาประกอบภาพข้อมูล

ผลการวิจัย

วัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนครมี 22 วัด เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 จำนวน 8 วัด คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช วัดหลวงในเขตพระนครจำนวน 14 วัด คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรวิหาร วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร วัดราชบูรณราชวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทา วัดปรีายกวรวิหาร วัดตริศเทพวรวิหาร วัดมหารณพารามวรวิหาร

วัดสังเวชวิศยารามวรวิหาร วัดสามพระยา วัดนรนาถสุนทริการาม วัดบูรณศิริมัตยาราม วัดที่มีประติมากรรมหินประดับตกแต่งมากกว่า 20 ชิ้น มี 8 วัด เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 9 จำนวน 6 วัด และวัดหลวงในเขตพระนครจำนวน 2 วัด มีประติมากรรมหินรวม 3369 ชิ้น

วัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 ที่มีประติมากรรมหินตกแต่ง ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 มี 1656 ชิ้น วัดอรุณราชวรารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 2 มี 576 ชิ้น วัดราชโอรสารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 3 มี 40 ชิ้น วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 4 มี 44 ชิ้น วัดบวรนิเวศเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 6 มี 117 ชิ้น และวัดสุทัศน์เทพวรารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 8 มี 464 ชิ้น เป็นต้น

วัดหลวงในเขตพระนครที่มีประติมากรรมหินตกแต่ง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มี 413 ชิ้น และวัดเทพธิดาราม มี 59 ชิ้น เป็นต้น

1. ประเภทของประติมากรรมหิน

1.1 ประเภทแสดงเนื้อหา เรื่องราว

1.1.1 ประติมากรรมหินที่แสดงเนื้อหา เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาหายานและลัทธิเต๋าเป็นรูปบุคคล รูปสัตว์ รูปบุคคลและสัตว์ รูปสถาปัตยกรรม รูปสิ่งของเครื่องใช้ และรูปลวดลาย ได้แก่ อรหันต์ เขียน เทพเจ้า หลวงจีน เสนามาร สิงโตจีน ช้าง หงส์ กวางดาว ศาลเจ้า ภาพสลักเทวดายืนเหยียบสัตว์หิมพานต์ และลวดลายเป็นต้น (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 รูปอรหันต์ที่วัดอรุณราชวราราม

1.1.2 ประติมากรรมหินที่แสดงเนื้อหา เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องสิริมงคล การอำนวยพร และการปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ โดยใช้รูปและลวดลายเป็นสัญลักษณ์ สื่อความหมายถึง วาสนา ยศศักดิ์ ความมั่งมีเงินทองทรัพย์สิน สุขภาพแข็งแรง มีอายุยืนยาว ซึ่งนักปราชญ์จีนได้คิดขึ้น ได้แก่ ยก ลก ชิว โป๊ยเซียน มงคลแปด ยันต์แปด มังกร กิเลน หงส์ เต่า ช้าง ม้า สิง ผลไม้ ตัวอักษร ลวดลายพรรณพฤกษา ดอกไม้และสัตว์ เป็นต้น

เนื้อหา เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาหายาน ลัทธิเต๋า และความเชื่อ มีอิทธิพลต่อกันเกี่ยวกับแนวคิด หลักธรรม คำสอน และแนวปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งได้ผูกสัมพันธ์กับความเชื่อในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างกลมกลืน ประติมากรรมหิน รูปบุคคล รูปสัตว์ รูปลวดลาย อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงมีความหมายทั้งในพุทธศาสนาหายาน ลัทธิเต๋า และความเชื่อ (ภาพที่ 2 – ภาพที่ 4)

ภาพที่ 2 รูปสลัก
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 3 รูปสลัก ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 4 รูปสลักที่วัดอรุณราชวราราม

1.1.3 ประติมากรรมหินที่แสดงเนื้อหา เรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรม เป็นประติมากรรมแบบปูนดำ และแบบปูนสูง มีลวดลายเป็นภาพรามเกียรติ์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ฝีมือพระพรหมพิจิตร (ใจ) ช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 - รัชกาลที่ 4 เป็นผู้เขียนแบบให้ช่างสลัก ลักษณะงานครึ่งเขียนครึ่งสลัก ส่วนวรรณกรรมจีน มีการเปลี่ยนยออิงประวัติศาสตร์จีนหลายเรื่องในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4 ได้แก่ ไซฮั่น สามก๊ก เลียดก๊ก หองลัน ตังฮั่น โคเก็ก ชุยถัง น้ำปักษี ชิงกั๋ง และซวยกั๋ง เป็นต้น ภาพสลักวรรณกรรมจีนเป็นภาพสลักตกแต่ง เติงหินและอนันตเจดีย์ (ลิตต มหาสถานเป็นปูชนียสถานสำคัญ 7 แห่ง รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าให้สร้างขึ้น อนันตเจดีย์เป็นปูชนียสถานแห่งหนึ่งของลิตตมหาสถาน) ที่วัดสุทัศนเทพวราราม ภาพสลักตกแต่งฐานรองสิงโตจีน ที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ภาพสลักตกแต่งซุ้มโขลงทวาร (ซุ้มโขลงทวารเป็นซุ้มประตูจำลอง สร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ยกย่อง สรรเสริญความดีงามของบุคคลหรือเพื่อตกแต่งให้ดูสวยงาม) ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และภาพสลักตกแต่งกระถางที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ภาพที่ 5 - ภาพที่ 7)

ภาพที่ 5 ลวดลายภาพรามเกียรติ์
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 6 ลวดลายภาพวรรณกรรมจีน
ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพที่ 7 ลวดลายภาพวรรณกรรมจีน ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1.1.4 ประติมากรรมหินที่แสดงเนื้อหา เรื่องราว ความรู้ เป็นประติมากรรมแบบนูนต่ำ เป็นภาพ ภาชนะบรรจุพืช ผัก ผลไม้ ดอกไม้ และสิ่งของต่างๆ ซึ่งเป็นของนำเข้ามาจากต่างประเทศ แสดงถึงความสัมพันธ์ ทางการค้าและการค้าระหว่างไทย จีน ตะวันตก และอิสลาม ภาพสลักภาชนะแสดงลักษณะของวัสดุ ได้แก่ เครื่องแก้วเจียรระโน เครื่องโลหะ เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องมือ เป็นต้น

ภาพพรรณพฤกษาแสดงลักษณะสำคัญของพืชที่มีสรรพคุณทางยา ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้รวบรวมและจารึกตำรายา สมุฐานของโรค วิธีการรักษาและปลูกต้นสมุนไพรที่ใช้ปรุยา ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากนี้ยังมีภาพสลักแสดงการลำเลียงทางบกด้วย ช้าง ม้า วัว ลู่อ และการลำเลียงทางน้ำด้วยเรือสำเภาแบบต่างๆ มีภูมิประเทศเป็นส่วนประกอบของภาพ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ด้านการเดินทางติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ (ภาพที่ 8 – ภาพที่ 9)

ภาพที่ 8 ลวดลายภาชนะบรรจุดอกไม้
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 9 ลวดลายภาพการลำเลียงด้วยม้า
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1.2 ประเภทแสดงรูป

1.2.1 ประติมากรรมหินรูปบุคคล เป็นประติมากรรมลอยตัว ทำด้วยหินอัคนีเป็นส่วนใหญ่ มีหินไดออไรต์ หินแกรนิต และหินทรายเป็นส่วนน้อย ประติมากรรมหินรูปบุคคลมีแบบเลียนแบบธรรมชาติและแบบจินตนาการ

(1) รูปบุคคลแบบเลียนแบบธรรมชาติ มีรูปบุคคลที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ อรหันต์ หลวงจีน เป็นต้น รูปบุคคลที่เกี่ยวกับลัทธิเต๋า ได้แก่ เซียนและเทพเจ้า เป็นต้น รูปบุคคลที่เกี่ยวกับความเชื่อ ได้แก่ ฮก ลก ชิว ขุนนางจีน นักบวชจีน ทหารฝรั่ง และบัณฑิต เป็นต้น รูปบุคคลทั่วไป ได้แก่ พ่อค้า นายทหาร พลทหาร ชายจีน หญิงจีน หญิงไทย เด็กไทย เป็นต้น แต่ละตัวมีหน้าตา ทำท่าทาง การแต่งกาย เครื่องประดับ มือถือสิ่งของหรืออาวุธ แตกต่างกันไปตามสถานภาพ และลักษณะประจำตัว รูปบุคคลส่วนใหญ่อยู่ในท่ายืน มีอรหันต์ และจีนแบกอยู่ในท่านั่ง

รูปบุคคลส่วนใหญ่มีหน้าตาแบบจีนและยืมเอี่ยม ยกเว้นรูปนักบวชจีนบางตัวมี หน้าตา ดู เครื่องแต่งกายของอรหันต์ ลก ชิว เซียนและหลวงจีน จะเรียบง่ายส่วนใหญ่ไม่สลักลวดลาย ขุนนางจีน และนักบวชจีน แต่งกายเต็มยศสลักลวดลายนูนต่ำ เป็นลายมังกร หงส์ เมฆมงคล คลื่นน้ำ ช่อดอกพุดตาน เหยี่ยวตราโบราณ ซึ่งเป็นลวดลายที่มีความหมายเกี่ยวกับ การมีอำนาจ และตำแหน่งขุนนาง และสลักอย่าง ประณีต

ขนาดของรูปบุคคลมีหลายขนาดมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและการใช้ตกแต่ง สถาปัตยกรรมและบริเวณ ได้แก่ รูปนักบวชจีนและรูปชาวตะวันตกถือพลองยาวขนาดใหญ่ จะตั้งสองข้างประตู กำแพงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รูปนักบวชจีน รูปฮก ลก ชิว ขนาดรองลงมาจะตั้งสองข้างประตูของ สถาปัตยกรรมภายในวัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม รูปบุคคล ขนาดกลาง ขนาดประมาณคนจริงใช้ตกแต่งบริเวณสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ได้แก่ พระระเบียงรอบพระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม มีรูปเซียน ฮก ลก ชิว หลวงจีนและนักบวชจีน บริเวณลานหลังพระวิหารทิศวัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม มีรูปเซียน รูปบัณฑิต รูปฮก ลก ชิว รูปนักดนตรี ยืนเป็นกลุ่ม เป็นต้น รูปบุคคลขนาดเล็กเป็น รูปนักบวชจีน รูปขุนนางจีน รูปเซียน รูปชิว ใช้ตกแต่งหัวเสาบันไดและเชิงบันได ได้แก่ บันไดพระเจดีย์วัดบวรนิเวศ

บันไดพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม บันไดพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น การใช้รูปนักรบจีน รูปเซียน รูปขุนนางจีนหรือกษัตริย์ ดังตกแต่งสองข้างประตูหรือทางเข้าออกเกี่ยวข้องกับคติเรื่องการปกป้องคุ้มครอง เรื่องสิริมงคลและการอำนาจพร (ภาพที่ 10 – ภาพที่ 15)

ภาพที่ 10 รูปนักรบจีน
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 11 รูปขุนนางจีน
ที่วัดบวรนิเวศ

ภาพที่ 12 รูปเซียนหญิง
ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 13 รูปชาวตะวันตก
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 14 รูปชายตึกลองที่
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 15 รูปจีนแบก ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

(2) รูปบุคคลแบบจินตนาการ เป็นรูปบุคคลเกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ เสนามาร มีตัวเป็นคนมีหัวเป็นสัตว์ต่างๆ แต่งกายแบบนักรบ เป็นต้น (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 16 รูปเสนามาร ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

1.2.2 ประติมากรรมหินรูปสัตว์ เป็นประติมากรรมลอยตัวส่วนใหญ่ทำด้วยหินอัคนี นอกจากนี้ เป็นหินไดออไรท์ หินทราย หินอ่อนและหินแกรนิต รูปสัตว์มีความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องสิริมงคล และการอัญวยพรให้มีตำแหน่ง ยศศักดิ์ มีอำนาจในการจัดกฎระเบียบประติมากรรมหินรูปสัตว์มีแบบเลียนแบบ ธรรมชาติ แบบประดิษฐ์ดัดแปลง และแบบจินตนาการ

(1) รูปสัตว์แบบเลียนแบบธรรมชาติ มีลักษณะเรียบง่ายไม่แสดงกล้ำกลืนเนื้อ สัตว์ส่วน เดียวกับปกติ ส่วนใหญ่อยู่ในท่ายืน มีท่อนและท่าหมอบบ้าง แต่ละตัวมีลักษณะท่าทางต่างๆ กัน มีขนาดเล็กกว่า สัตว์จริง ได้แก่ กวางดาว กวางอุฐ (กวางชนิดหนึ่งมีลักษณะของสัตว์สี่อย่างรวมกัน คือ หัวเป็นกวาง หางเป็นลา คอหรือหางเป็นอูฐ หูหรือกีบแทนเหมือนโค) ช้าง เสือ ควาย ม้า วัว ลิง หมู แพะ ละมั่ง และกระต่าย เป็นต้น ใช้ตกแต่งบริเวณลานวัด และเขามอ (ภูเขาที่ทำจำลอง คำว่ามอสันนิษฐานมาจากคำว่า สมอในภาษาไทยหรือ ฦๅมในภาษาเขมรที่แปลว่าหิน) ได้แก่ บริเวณลานพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ลานหน้าพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม เขามอ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และเขามอวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น (ภาพที่ 17 – ภาพที่ 20)

ภาพที่ 17 รูปม้ายืนแท่น ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 18 รูปแพะยืนแท่น ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 19 รูปช้าง ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพที่ 20 รูปกวางอุฐ ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

(2) รูปสัตว์แบบประดิษฐ์ดัดแปลง มีสิงโตจีนและหงส์ สิงโตจีนมีหลายแบบ หลายขนาด หน้าตาทำทางต่างกันทุกตัว อยู่ในทำนองและทำขึ้น มักทำลักษณะคล้ายกันเป็นคู่ หรือคล้ายกันเป็นกลุ่มในการใช้ตกแต่ง ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม ได้แก่ สองข้างประตู หันเสาพนักระเบียง หัวเสากำแพงแก้ว และหัวเสาบันได เป็นต้น ส่วนหงส์เป็นสัตว์วิเศษหนึ่งในสี่อย่าง คือ มังกร หงส์ กิเลนและเต๋า หงส์เป็นใหญ่แห่งสัตว์ปีกทั้งมวล จะปรากฏตัวเมื่อบ้านเมืองมีความสงบสุข หงส์ทำด้วยหินอ่อนสีลักแบบลอยตัวอย่างประณีตสวยงาม มีที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สิงโตจีนมีการใช้หินและความประณีตสวยงามแตกต่างกัน ได้แก่ สิงโตจีน หินอ่อนนี้ จะสลักอย่างประณีตสวยงาม ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สิงโตจีนหินไดออไรท์ที่มี ขนาดใหญ่จะสลักอย่าง ประณีตสวยงาม สิงโตจีนหินไดออไรท์ขนาดเล็กไม่มีความคมชัดและไม่มีรายละเอียด สิงโตจีนหินแกรนิตมี ขนาดเล็กสลักหยาบๆ พอเป็นรูปทรง หน้าตา จมูก ปากและเท้า เป็นต้น

สิงโตจีนแขนงสายคล่องคอมมีแผ่นป้าย หรือห้อยกระพรวนใบเดียวบ้าง 3 ใบบ้างบางตัว มีหูห้อยด้วย แสดงว่าเป็นสัตว์เลี้ยง สิงโตตัวซ้ายจะเป็นตัวเมีย มีลูกสิงโตประกอบ บางทีลูกสิงโตจะโผล่ออกมาจาก ขีวฉิว ขีวฉิว แปลว่า ลูกบอลที่เกิดจากการบักลวดลายหรือขนของสิงโตตัวผู้และสิงโตตัวเมียรวมกันเป็นขีวฉิว และสิงโตตัวเล็กก็เกิดจากขีวฉิวนั้น จึงถือกันว่าขีวฉิวเป็นของสิริมงคล สิงโตตัวขวาจะเป็นตัวผู้ เท้าหน้าเหยียบ ขีวฉิวบ้าง ถือขีวฉิวบ้าง หรือมีขีวฉิวอยู่ระหว่างขาหน้า เท้าเหยียบผ้าผูกขีวฉิว หรือยกเท้าหน้าจับผ้าผูกขีวฉิว ขนาดของสิงโตจีน พบว่ามี 3 ขนาดคือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก

สิงโตจีนขนาดใหญ่จะทำด้วยหินอ่อน เป็นสิงโตยืนบนแท่นสูงสลักลวดลายใช้ตกแต่ง สองข้างประตูด้านนอกของพระระเบียงพระอุโบสถชั้นนอก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สองข้างประตูพระ ระเบียงพระวิหารด้านนอกวัดสุทัศนเทพวราราม หน้าซุ้มประตูจตุรมุขวัดอรุณราชวราราม สองข้างประตูพระ ระเบียงด้านนอกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สองข้างประตูกำแพงวัดเทพธิดาราม และวัดบวรนิเวศ

สิงโตจีนขนาดกลางเป็นสิงโตนั่งแท่น ทำด้วยหินอ่อน หินไดออไรท์ และหินทราย สิงโตจีนหินทั้ง 3 ชนิด จะมีลักษณะหน้าตา รูปร่าง ทำทางต่างกัน แต่จะทำคล้ายกันเป็นคู่ ใช้ตั้งตกแต่งที่เชิงบันได สองข้าง ได้แก่ เชิงบันไดฐานไพที และสองข้างเสามุขหน้าพระวิหารหลวง วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เชิงบันไดฐานไพที ปราสาทพระเทพบิดร เชิงบันไดหอมณเฑียรธรรม เชิงบันไดหอพระคันธารราษฎร์ และบริเวณ ย่อมุมหอพระคันธารราษฎร์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

สิงโตจีนขนาดเล็ก ทำด้วยหินอ่อน หินไดออไรท์และหินแกรนิตเป็นสิงโตจีนนั่งแท่น เป็นแท่นเดี่ยวๆ ใช้ตกแต่งส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม ได้แก่ หัวเสาบันได หัวเสา พนักกระเบียงหัวเสา กำแพงแก้วและฐานเจดีย์จีน เป็นต้น (ภาพที่ 21 – ภาพที่ 27)

ภาพที่ 21 รูปสิงโตยืนแท่น
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 22 รูปสิงโตจีนนั่งแท่น
ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

ภาพที่ 23 รูปสิงโตจีนนั่งแท่น
ที่วัดราชโอรสาราม

ภาพที่ 24 รูปสิงโตจีนนั่งแท่น
ที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพที่ 25 รูปสิงโตจีนนั่งแท่น
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 26 รูปสิงโตจีนนั่งแท่น
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 24 รูปหงส์ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

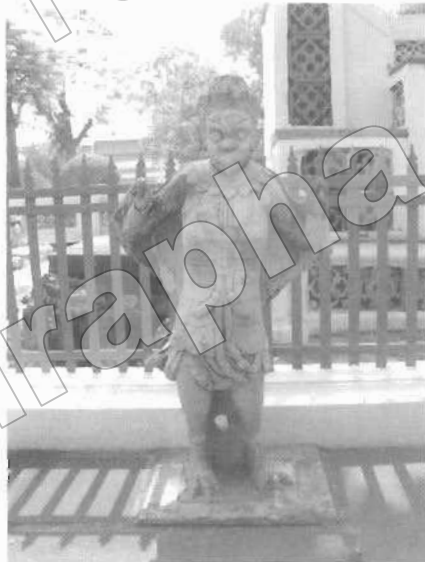
(3) รูปสัตว์แบบจินตนาการ เป็นประติมากรรมลอยตัวส่วนใหญ่ทำด้วยหินอ่อน มีหินทรายแดงบ้าง ได้แก่ กิเลน ครุฑ กินรี ลิงผสมเสือมีปีก และแพะผสมสิงโต เป็นต้น กิเลนเป็นสัตว์วิเศษอย่างหนึ่งมีตัวคล้ายกวางมีหางอย่างวัวมีเกล็ดอย่างปลาเท้าเป็นกิมมีเท้าเล็บเขามิชนปกติมีเขาเดียว แต่บางครั้งพบสองเขาหรือสามเขา กิเลนทำด้วยหินอ่อนมีเขาเดียวอยู่ในท่ายืนบนแท่น มีลักษณะคล้ายกันเป็นคู่ ใช้ตกแต่งสองข้างประตูสวนมัสกวัน ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สองข้างประตูกำแพงแก้ว และหน้าพระเจดีย์ที่วัดราชโอรสาราม ขนาดของกิเลนไม่แตกต่างกัน ครุฑและกินรีเป็นสัตว์หิมพานต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในพุทธศาสนาและวรรณกรรมไทย ทำด้วยหินอ่อน ขนาดเท่าคนจริงมีที่วัดอรุณราชวราราม ลิงผสมเสือมีปีกทำด้วยหินทรายแดงที่หัวเสามุขกำแพงสวนมัสกวันและแพะผสมสิงโตทำด้วยหินอ่อน ที่เชิงบันไดพระวิหารคดหน้าแดงและเขมอวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพที่ 28 – ภาพที่ 31)

ภาพที่ 28 รูปกิเลน ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 29 รูปแพะผสมสิงโต
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 30 รูปครุฑ ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 31 รูปกินรี ที่วัดอรุณราชวราราม

1.2.3 รูปบุคคลและสัตว์ เป็นประติมากรรมลอยตัว ส่วนใหญ่ทำด้วยหินอ่อน รูปบุคคลและสัตว์มีรูปบุคคลซึ่งสัตว์ที่เรียกว่าจีนซี รูปบุคคลยืนข้างสัตว์ และรูปบุคคลจูงสัตว์ ขนาดของรูปบุคคลและสัตว์มี 2 ขนาด คือ ขนาดเล็กกว่าขนาดจริงเล็กน้อยและขนาดเล็ก

รูปบุคคลซึ่งสัตว์ สัตว์ที่ใช้มีสัตว์แบบเลียนแบบธรรมชาติ สัตว์แบบประดิษฐ์ดัดแปลง และสัตว์แบบจินตนาการ ได้แก่ เขียนขี่กวางดาว เขียนขี่ม้าทะเล เขียนขี่เสือ เขียนขี่ควาย เขียนขี่กวางอุฐ เขียนขี่สิงโต เขียนขี่กิเลน นักพรตขี่ม้า เทพเจ้าขี่คชสีห์ เทพเจ้าขี่สัตว์ประหลาดหน้าเหมือนแพะตัวเหมือนสิงโต เป็นต้น ใช้ตกแต่งรอบพระระเบียง พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม และบริเวณลานหลังพระวิหารทิศวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพที่ 32 – ภาพที่ 33)

ภาพที่ 32 รูปนักพรตขี่กิเลน ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 33 รูปเขียนขี่ม้าทะเล ที่วัดอรุณราชวราราม

1.2.4 รูปสถาปัตยกรรมเป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา และลัทธิเต๋า ทำด้วยหินอ่อน และหินอัคนี เป็นแบบลอยตัวมีหลายแบบและหลายขนาด ได้แก่ เจดีย์จีนหรือเถะ ศาลเจ้า กระโจมไฟ สุสานพระธรรม และซุ้มโขงนทวาร เป็นต้น

เจดีย์จีนมี 8 เหลี่ยม ทำด้วยหินอ่อนเป็นเจดีย์ทิบ เจดีย์จีนที่ทำด้วยหินอัคนีมี 3 แบบ คือ แบบเจาะช่องโค้ง แบบฉลุลายของวิเศษ และแบบเป็นห้องแต่ละชั้น แต่ละด้านมีบานหน้าต่างเปิดบ้าง ปิดบ้าง มีคนอยู่ข้างใน มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชโอรสาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ศาลเจ้า ทำด้วยหินอัคนี มี 2 แบบ แบบหนึ่งทำเป็นอาคารแบบจีนติดพื้นมีห้องและบานประตู มีขนาดเดียวใช้ตกแต่งเขามอที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อีกแบบหนึ่งทำเป็นปราสาทแบบจีน มี 2 ชั้น มีลานด้านหน้า หลังคาซ้อนหลายชั้นสลักลวดลายอย่างวิจิตรมี 2 ขนาด มีที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ส่วนซุ้มโขงนทวาร และกระโจมไฟ ทำด้วยหินอัคนีและหินทราย อยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สุสานพระธรรม ทำด้วยหินอัคนี อยู่ที่วัดราชโอรสาราม (ภาพที่ 34 – ภาพที่ 38)

ภาพที่ 34 รูปเจดีย์จีนแบบเป็นห้อง ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

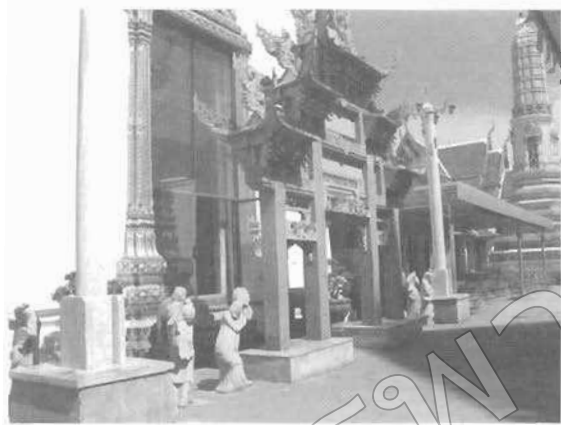
ภาพที่ 35 รูปเจดีย์จีนฉลุลาย ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 36 รูปเจดีย์จีนเจาะช่องโค้งและจีนแบก ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 37 รูปศาลเจ้าที่อนิมิสเจดีย์
วัดสุทัศน์เทพวราราม

ภาพที่ 38 รูปโหลนทวาร ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม มีเสาแบบต่างๆ เป็นเสาแบบไทยและเสาแบบจีน ทำด้วยหินอัคนี หินแกรนิตและหินไดโอรไทท์ ยอดเสา และลวดลายตกแต่ง มีความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องสิริมงคล การอำนวยการ และการปกป้องคุ้มครอง พบทั้ง 8 วัด

เสาแบบไทย เป็นเสาเม็ดทรงมณฑป ทรงกลมที่หัวบันไดทางขึ้นลงพระอุโบสถ วัดอรุณราชวรารามทำด้วย หินอัคนี สลักลวดลายปูนดำตัวลายปูนเป็นลายเครือเถาแกนแย่ง ตัวลายและการผูกลายมีลักษณะผสมผสานศิลปะไทย ศิลปะอิสลามและศิลปะจีน ศิลปะในวัฒนธรรมจีน มีหลากหลายรูปแบบแพร่หลายเข้ามาในรูปของเครื่องบรรณาการ สินค้า และผูกพันอยู่กับงานช่างต่างๆ ของไทย ที่ใช้ประดับตกแต่งในวัด โดยผสมกลมกลืนกับศิลปะไทยมาก่อน เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ ศิลปะจีนมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น เนื่องจากไทยได้ทำการค้ากับจีนมากขึ้น โดยเฉพาะใน สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงแต่งสำเภาไปค้าขายกับจีนชากลับเรือว่างก็ซื้อเครื่องหินใช้เป็นอับเฉาเรือสำเภา แล้วนำมา ประดับตกแต่งวัดและพระราชวัง ด้วยทรงมีพระราชนิยมในศิลปะแบบจีน ส่วนชาวมุสลิมในดินแดนไทยมีมานานแล้ว อย่างน้อยตั้งแต่สมัยสุโขทัย และเป็นคู่แข่งทางการค้า และการเมือง กับชาวตะวันตกที่เข้ามาภายหลัง ความเชื่อ ของชาวมุสลิมแตกต่างจากชาวตะวันตก และมีความเชื่อแตกต่างจากชาวไทย และชาวจีนด้วยแต่มีงานด้าน ลวดลายประดับที่มีความเป็นเลิศ ลวดลายของมุสลิมบางลายจึงถูกนำมาผสมผสานจนเป็นลวดลายประดับใน วัฒนธรรมไทยอย่างแทบสังเกตไม่ได้ (ภาพที่ 39)

ภาพที่ 39 เสาเม็ดทรงมณฑปลวดลายมีอิทธิพลศิลปะอิสลาม ที่วัดอรุณราชวราราม

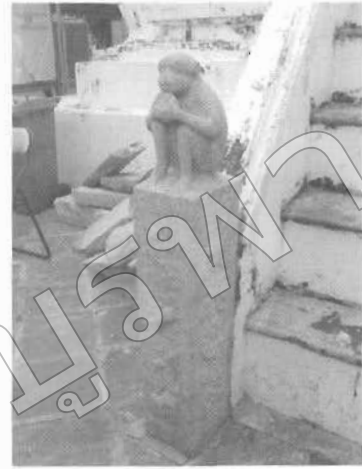
เสาแบบจีน เป็นเสาสี่เหลี่ยมยอดทำเป็นรูปต่างๆ แบบลอยตัว ได้แก่ รูปสิงโตจีน รูปเซียนขี่สัตว์ และรูปชีวหน้าเสาหลักกลดลายปูนต่ำแตกต่างกันทุกด้านเป็นเสาเชิงบันได เสาที่ปักบันไดของสถาปัตยกรรม (ภาพที่ 40 – ภาพที่ 42)

ภาพที่ 40 เสายอดสิงโตจีน
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 41 เสายอดเซียน ที่วัดบวรนิเวศ

ภาพที่ 42 เสายอดสิงโตผลท้อ
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1.2.5 รูปสิ่งของเครื่องใช้ เป็นประติมากรรมลอยตัว มีสิ่งของเครื่องใช้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและลัทธิเต๋า สิ่งของเครื่องใช้สำหรับใช้งานและใช้ตกแต่ง ได้แก่ กระถาง แท่นตั้งแท้มังกร เสาโคม เสาราวเทียน และกลอง เป็นต้น ใช้ตกแต่งบริเวณวัด

กระถางมีหลายแบบ หลายขนาด ได้แก่ กระถางกลม กระถางสี่เหลี่ยม กระถาง 6 เหลี่ยม กระถาง 8 เหลี่ยม กระถาง 10 เหลี่ยม กระถาง 12 เหลี่ยม และกระถางทรงแจกัน เป็นต้น ทำด้วยหินอ่อนและหินไดออไรท์ ด้านข้างกระถางสลักกลดลายปูนต่ำ และกลดลายปูนสูงในช่องกระจงเป็นลายพรรณพฤกษา ไซดหินและสัตว์ ลายพรรณพฤกษาสลับกับอักษรจีน พรรณพฤกษาในภาชนะ ลายภาพวรรณกรรมจีน ลายภาพเขียนสลับกับพรรณพฤกษาและไซดหิน ลายมังกร ลายปลาในคลื่นน้ำ ลายกอบัวในน้ำ แต่ละด้านมีลวดลายต่างกัน และต่างกันทุกใบ กระถางจะมีฐานรองและมีฐานในตัว วัดที่มีกระถางหลากหลายแบบและขนาด คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพที่ 43 – ภาพที่ 45)

ภาพที่ 43 กระถางกลม ที่วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 44 กระถางสี่เหลี่ยม ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 45 กระถาง 8 เหลี่ยม ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

เสาคอม มีเสาคอมมังกรและเสาคอม 8 เหลี่ยม เสาคอมมังกรทำด้วยหินอัคนี เป็นเสากลม มีมังกรปั้นเมฆพันรอบเสา หัวอยู่ด้านล่าง หางอยู่ด้านบน หันหน้าเข้าหากันจะมีเป็นคู่ แต่ละคู่มังกรจะมีลักษณะแตกต่างกัน เสาคอมมังกรปั้นเมฆ มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดอรุณราชวราราม ส่วนที่วัดเทพธิดาราม เป็นเสาคอมมังกรเล่นคลื่นทั้ง 4 ด้าน จึงได้จำแนกมังกรเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เทียนหลง หรือมังกรฟ้า เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจการเกิดของสวรรค์ เส้นหลง หรือมังกรเทพ มีอำนาจทำให้ฝนตก ตีหลง หรือมังกรโลก ปกครองบรรดาน้ำพุและสายน้ำ ฝูงหลง หรือมังกรเผ่าทรัพย์ นอกจากนี้ยังมีหลงหวางหรือจักรพรรดิมังกร ปกครองทะเลทั้ง 4 แห่ง ในทิศทั้ง 4 ของโลก (ภาพที่ 46)

ภาพที่ 46 เสาคอมมังกร ที่วัดเทพธิดาราม

เสาคอม 8 เหลี่ยม ทำด้วยหินแกรนิต ฐานเสาเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านข้างสลักลวดลาย นูนต่ำ เป็นลายของวิเศษต่างกันทุกด้านและต่างกันทุกต้น ได้แก่ พัด น้ำเต้า จอก ใบไฉ่ (พืชสมุนไพร ใช้เชवनเหนือ ประตูป้องกันพิษภัย เป็นหนึ่งในแปดสัญลักษณ์ของนักปราชญ์) ใบตอง เหริษฏตราโบราณ ชล้วย ดาบ ยันต์แปด แล่ หนังสือ ม้วนหนังสือ และผลท้อ เป็นต้น ของวิเศษเป็นความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิเต๋า ในเรื่องการปกป้องคุ้มครอง เสาคอม 8 เหลี่ยม มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม นอกจากนี้ยังมีเสาคอม 8 เหลี่ยม ฐานสี่เหลี่ยม เป็นแผ่นหินปูนสลักลายเส้นภาพการลำเลียงทางบกและทางน้ำ มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เสาราวเทียน ทำด้วยหินไดออไรท์ เป็นเสาแปดเหลี่ยม ยอดเขียน ซึ่งเป็นบุคคลเกี่ยวกับ ลัทธิเต๋า นอกจากนี้ยังมีเสายอดเขียน 3 ต้น บนฐานเดียวกันลักษณะเสาเป็นแบบเดียวกับเสาราวเทียนอีกด้วย มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพที่ 47)

ภาพที่ 47 เสายอดเขียน ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

กลองทำด้วยหินอัคนีลักษณะรูปทรงกลองเหมือนกัน ด้านข้างสลักลายหน้ามังกรคาบหาง 2 ข้าง และสลักลวดลายนูนต่ำในช่องกระจกเป็นลายพรรณพฤกษามีที่วัดสุทัศน์ ส่วนลวดลายในกรอบลายประจัน เป็นลายหงส์ และลายพรรณพฤกษา มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งหน้ามังกร และลวดลายแตกต่างกันทุกใบ (ภาพที่ 48)

ภาพที่ 48 กลองและแท่น ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1.2.6 รูปลวดลาย เป็นแผ่นหินสลักลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ทำด้วยแผ่นหินอ่อน เป็นส่วนใหญ่ มีหินแกรนิตและหินไดออไรท์เป็นส่วนน้อย รูปลวดลายมีลวดลายภาพ ลวดลายไทย และลวดลาย พรรณพฤกษา และสัตว์

(1) ลวดลายภาพ เป็นประติมากรรมลายเส้น ประติมากรรมนูนต่ำและประติมากรรมนูนสูง ลวดลายเป็นภาพนกเขาไม้ ภาพชั้นต่างระดับและสิ่งของมงคล ภาพภาชนะบรรจุ พืช ผัก ผลไม้ และสิ่งของต่างๆ

ที่มีความหมายเกี่ยวกับสิริมงคลและการอำนาจพร ลวดลายภาพรามเกียรติ์ ลวดลายภาพการลำเลียงทางบกด้วยช้าง ม้า วัว ล่อ และการลำเลียงทางน้ำด้วยเรือสำเภาแบบต่างๆ มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

(2) ลวดลายไทย เป็นประติมากรรม นูนต่ำ ลวดลายมีอิทธิพลศิลปะตะวันตก และอิทธิพลศิลปะจีน ได้แก่ ลายประจำยามก้ามปู ลายเครือเถาดอกพุดตานใบเทศ ลายของวิเศษต่างๆ เป็นต้น ใช้เป็นกรอบลวดลายภาพมีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวรารามและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

(3) ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ เป็นประติมากรรมลายเส้น ประติมากรรมนูนต่ำ และประติมากรรมนูนสูง ลวดลายมีอิทธิพลศิลปะจีนและอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีความหมายเกี่ยวกับสิริมงคลและการอำนาจพร ได้แก่ ลวดลายช่อพฤกษาและสัตว์ ลวดลายเฟื่องผ้าและช่อดอกไม้ ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวรารามและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ภาพที่ 49 – ภาพที่ 52)

ภาพที่ 49 ลวดลายภาพนก เขาไม้
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 50 ลวดลายภาพชั้นต่างระดับและสิ่งของมงคล
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 51 ลวดลายเฟื่องผ้าและช่อดอกไม้
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 52 ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์
ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

2. รูปแบบประติมากรรมหิน

รูปแบบประติมากรรมหินส่วนใหญ่ มีรูปแบบเลียนแบบธรรมชาติ มีรูปแบบประดิษฐ์ดัดแปลง และรูปแบบจินตนาการเป็นส่วนน้อย

2.1 รูปแบบเลียนแบบธรรมชาติ มีรูปบุคคล รูปสัตว์ รูปสถาปัตยกรรม และรูปลวดลาย เป็นประติมากรรมลอยตัว ประติมากรรมนูนสูง ประติมากรรมนูนต่ำ และประติมากรรมลายเส้น ได้แก่ เขียน ชก ลาก ชีว นักรบจีน อรหันต์ ช้าง ม้า วัว ควาย สิง หนู กวาง เจดีย์จีน ศาลเจ้า ลวดลายภาพภาชนะ ลายพรรณพฤกษาและสัตว์ เป็นต้น

2.2 รูปแบบประดิษฐ์ดัดแปลง มีรูปสัตว์ และรูปลวดลาย เป็นประติมากรรมลอยตัวและประติมากรรมนูนต่ำ ได้แก่ สิงโตจีน หงส์ และลวดลายภาพรามเกียรติ์ เป็นต้น สิงโตจีนและหงส์เป็นสัตว์สิริมงคล สิงโตจีนมีหลายแบบ หลายขนาด มีทั้ง 8 วัด หงส์เป็นใหญ่แห่งสัตว์ปีกทั้งมวล หงส์ตัวผู้เรียกว่าเพ็ง ตัวเมียเรียกว่าหวง มีเสียงร้อง คล้ายขลุ่ย มีขนสวยงาม มี 5 ชนิด คือ ชนิดขนสีแดง ขนสีม่วง ขนสีเขียว ขนสีเหลืองและขนสีขาว ส่วนลวดลาย ภาพรามเกียรติ์มีลักษณะภาพแบบศิลปะไทย (ภาพที่ 21 – ภาพที่ 27)

2.3 รูปแบบจินตนาการ มีประติมากรรมรูปบุคคลและรูปสัตว์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว รูปบุคคล เป็นรูปเสนามารถเกี่ยวกับพุทธศาสนา รูปสัตว์ ได้แก่ กิเลน สิงผสมเสือมีปีก แพะผสมสิงโต ครุฑ และกิ้งกือ เป็นต้น กิเลนเป็นสัตว์สิริมงคลในคติความเชื่อของจีน ส่วนครุฑและกิ้งกือเป็นสัตว์หิมพานต์มีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม และวัดราชโอรสาราม (ภาพที่ 28 – ภาพที่ 31)

3. ลักษณะของประติมากรรมหิน

ลักษณะของประติมากรรมหินมี 5 ลักษณะได้แก่ ประติมากรรมลายเส้น ประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง ประติมากรรมลอยตัวและประติมากรรมฉลุ เป็นต้น ลักษณะของประติมากรรมหินพบว่ามีการใช้ร่วมกันมากกว่า 1 ลักษณะ

3.1 ประติมากรรมลายเส้น เป็นรูปลวดลายทำด้วยหินอ่อนและหินปูน ได้แก่ ลวดลายข้อพุกชาและสัตว์ ลวดลายภาพนก เขา ไม้ ลวดลายภาพกรรล่าเลี้ยงทางบกด้วย ช้าง ม้า วัว ล่อ และการล่าเลี้ยงทางน้ำด้วย เรือสำเภาแบบต่างๆ เป็นต้น (ภาพที่ 49)

3.2 ประติมากรรมนูนต่ำเป็นรูปลวดลายทำด้วยหินอ่อนและหินแกรนิต มีวิธีการสลัก 3 แบบ แบบที่หนึ่ง สลักลวดลายนูนต่ำ พื้นภาพสลักลึกลงไปเล็กน้อย ทำพื้นเรียบ ได้แก่ ลวดลายภาพรามเกียรติ์ ลวดลายภาพชั้น ต่างระดับและสิ่งของสิริมงคล ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ ตลอดจนที่ท้องไม้พนักกระเบียงพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและวัดอรุณราชวรารามท้องไม้พนักกระเบียงพระวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ชุมเสมาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวรารามและวัดสุทัศน์เทพวราราม แบบที่สองสลักลวดลายนูนต่ำพื้นภาพลอกกลายลูกฟัก ได้แก่ ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ ลวดลายภาพเฟื่องฟ้า และช่อดอกไม้ ที่บังคันทันโศและแท่นที่เจดีย์พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แบบที่สามสลักลายเส้น รอบตัวลายแต่ละลาย แล้วสลักตัวลายให้ลาดเข้าไปในเนื้อหินต้นลึกตามลักษณะลาย เส้นรอบตัวลายเป็นเส้นใหญ่ ลึกกว่าเส้นรายละเอียด พื้นลายปล่อยให้ไม่ได้สลักลึกลงไป ได้แก่ ลวดลายภาพภาชนะบรรจุ ดอกไม้ พืช ผัก ผลไม้ และสิ่งของต่างๆ ลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ ที่ท้องไม้พนักกระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ภาพที่ 5. ภาพที่ 8. ภาพที่ 51)

3.3 ประติมากรรมนูนสูงเป็นรูปลวดลายทำด้วยหินไดออไรท์ เป็นลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์ ที่ฐานชามอน้ำพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม (ภาพที่ 52)

3.4 ประติมากรรมลอยตัวประติมากรรมส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมลอยตัวทำด้วยหินอัคนี หินไดออไรท์ หินแกรนิต หินทราย และหินอ่อน เป็นรูปบุคคล รูปสัตว์ รูปบุคคลและสัตว์ รูปสถาปัตยกรรม และรูปสิ่งของเครื่องใช้

3.5 ประติมากรรมฉลุ เป็นลวดลายประแจจีน ลวดลายภาพวรรณกรรมจีน ลวดลายเครือเถา ลวดลาย ของวิเศษ ใช้สลักในรูปสถาปัตยกรรมและสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ชุมโหล่นทวาร ศาลเจ้า เจดีย์จีนและเตียงหิน เป็นต้น (ภาพที่ 7. ภาพที่ 35. ภาพที่ 37)

4. หิน

หินที่ใช้ทำประติมากรรมมีผลต่อลักษณะประติมากรรม และการใช้ตกแต่ง หินที่ใช้มีหินอัคนี หินอ่อน หินทราย หินแกรนิต หินไดออไรท์ หินอ่อน และหินปูน ประติมากรรมหิน แต่ละชิ้นจะใช้หินชนิดเดียวกัน นอกจากชุมโหล่นทวาร ที่มีการใช้หินอัคนี และหินทราย เจดีย์จีน และจีนแบก ใช้หินอัคนี และหินทราย โดยนำ ส่วนประกอบซึ่งเป็นหินแต่ละชนิดมาประกอบเข้าด้วยกัน

หินอัคนี เป็นหินอะแกลเมโทไลต์ (Agalmatolite) เป็นหินเนื้ออ่อนสีเขียวอมเทา ชาวจีนแต่จิ๋ว เรียกว่า ฮ่วยเล้งง่า มีสีเทาอมเขียว เนื้อละเอียด เนื้อหินมีคุณสมบัติอ่อน เมื่ออยู่ใต้ดิน ทำให้ตัดแต่งและแกะสลักได้ง่าย ขณะอยู่ในหลุม เมื่อนำขึ้นมาถูกอากาศเกิน 2 สัปดาห์ ก็จะแข็งเช่นเดียวกับศิลาแลง แหล่งหินชนิดนี้มีในจีนและญี่ปุ่น

ประติมากรรมหิน ชนิดนี้โดยมากนำมาจากจีน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หินอันนี้คนละสงฆ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2544 : 27) อธิบายว่าสมเด็จพระปรมาลหุวิชิตชินโรสทรงเรียกว่า ศิลาเขี้ยวใน พระนิพนธ์โคลงต้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพราะหินมีสีเขี้ยวสวยงาม สลักอย่างประณีต มีรายละเอียด มีความคม นูน ตื้นลึก ชัดเจน ทำให้เข้าใจว่าเป็นงานปั้น แต่สมเด็จพระปรมาลหุวิชิตชินโรส ทรงพระนิพนธ์ว่าเป็นการสลักหินไว้ดังนี้

ล้วนฉลักลีลาแต่งแกล้ง	เกล้าผจง จีนเฮย
หินชาติเขี้ยวถกลยล	เยี่ยงปั้น
ทุกเขาจูงบงยง	อย่างยิง ขจิตนา
หัวถื่นครินหันหัน	แห่งกลายฯ

หินไดออไรท์ มีแร่ประกอบหินตกผลึกทำให้มีเนื้อเหมือนหินแกรนิต แร่ประกอบหินทำให้หินไดออไรท์ มีสีเทาปนดำหรือเขียวปนดำ หินไดออไรท์ ใช้ทำประติมากรรม รูปบุคคล รูปบุคคลและสัตว์ รูปสัตว์ สลักได้ ประณีตสวยงาม แต่ไม่มีรายละเอียด ความคม นูน ตื้นลึกมากนักประติมากรรม รูปสิ่งของเครื่องใช้ มีกระถาง และประติมากรรมลวดลาย สลักลวดลายนูนสูง ตัวลาย มีความนูนตื้นลึก ขอบคม ลวดลายมีมิติซับซ้อน สลักอย่าง ประณีตสวยงาม ประติมากรรมที่ทำด้วยหินไดออไรท์ ทั้งหมดอยู่ในสภาพดี (ภาพที่ 3, ภาพที่ 4, ภาพที่ 24, ภาพที่ 52)

หินอ่อนที่ใช้มีทั้งหินปูนที่ตกผลึกใหม่ (Recrystalline limestone) และหินปูนโดโลไมท์ ที่ตกผลึก (Recrystalline dolomite limestone) หินอ่อนมีเนื้ออ่อน ตัดตกแต่งสลักได้ไม่ยากนัก และทนต่อการสึกหรอ ได้ดีพอควร หินอ่อนอาจมีสีขาว สีเทา สีอ่อนแกสลับกันเป็นลายไม่แน่นอน หินอ่อนใช้ทำประติมากรรม ภาพ วรรณกรรมเรื่องรวมเกียรติ วรรณกรรมจีน รูปลวดลาย ซึ่งสลักอย่างประณีตมีรายละเอียดสวยงาม และประติมากรรม รูปสัตว์ เป็นรูปสิ่งใดจีน (ภาพที่ 25)

หินทราย เป็นหินมีรูพรุน เกิดจากเม็ดทราย และยึดติดกันด้วยซิลิกาหรือสารอื่นๆ หินทรายมีหลายชนิด แกะสลักได้ง่าย ขณะขุดขึ้นมาใหม่ๆ ด้วยเนื้อหินยังชุ่มน้ำ หินทรายที่ใช้มีหินทรายแดง หินทรายสีน้ำตาลเข้ม หินทรายสีเหลืองนวล ใช้ทำประติมากรรมรูปบุคคล และรูปสัตว์ (ภาพที่ 26)

หินแกรนิต เป็นหินเนื้อแข็งแรงแรงมาก เนื้อหินโดยทั่วไปค่อนข้างหยาบ ทนแดดทนฝนได้ดีนับพันปี ในการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สมเด็จพระปรมาลหุวิชิตชินโรส ทรงเรียก หินแกรนิตว่า ศิลาเมืองชล จึงความมาจากจังหวัดชลบุรี หินแกรนิตมีสีเทา สีแดงและมีลวดลายในเนื้อหิน หินแกรนิตไทยจะ แข็งกว่าหินแกรนิตต่างประเทศ และหินที่แข็งที่สุด คือ หินแกรนิตจากจังหวัดเลย มีสีขาวอมชมพู หินแกรนิต ใช้ทำประติมากรรม รูปบุคคล รูปสัตว์ รูปสถาปัตยกรรม รูปสิ่งของเครื่องใช้และรูปลวดลาย ประติมากรรม สลักเป็นรูปทรง แต่ไม่มีรายละเอียดและความประณีตมากนัก และพบว่ามีการใช้หินแกรนิตสีชมพู ทำรูปบุคคลด้วย (ภาพที่ 14, ภาพที่ 16, ภาพที่ 42)

หินปูน เป็นผลึกหินมีลักษณะเป็นเกล็ดรวมตัวกันเป็นก้อน หินปูนมีเนื้ออ่อน หินปูนบางชนิดมีเนื้อแน่น สีค่อนข้างสดเข้ม หรือมีลวดลายสวยงาม หินปูนใช้ทำประติมากรรม ลวดลายภาพ การลำเลียงทางบก และการลำเลียงทางน้ำ พบเฉพาะที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพที่ 9)

5. การใช้ประติมากรรมหินตกแต่ง

การใช้ประติมากรรมหินตกแต่ง สถาปัตยกรรม ประติมากรรมหินที่มีความประณีต สวยงาม จะใช้ ตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร เป็นต้น ประติมากรรมหิน ที่มีความประณีต สวยงามน้อย หรือชำรุดมักใช้ตกแต่งเขมอ การใช้ประติมากรรมหินตกแต่งสถาปัตยกรรม มีการจัดเป็นหมวดหมู่ และเป็นระบบ สัมพันธ์กับประเภทและขนาดของประติมากรรม ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับสิริมงคล การอำนวยความสะดวก และการปกป้องคุ้มครอง ได้แก่ พระระเบียงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีเจดีย์จีนและจีนแบก ด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ด้านละ 4 องค์ ด้านทิศเหนือและทิศใต้ด้านละ 6 องค์ มีจีนแบกองค์ละ 8 ตัว กำแพงแก้ว วัดอรุณราชวราราม เป็นเสายอดสิงโตจีนรายรอบเป็นระยะเท่าๆ กัน ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีด้านละ 24 ต้น ด้านทิศเหนือและทิศใต้มีด้านละ 48 ต้น พระระเบียงวัดอรุณราชวราราม มีรูปบุคคลสลักกับรูปบุคคลขี่สัตว์

ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกด้านละ 20 ตัว ด้านทิศเหนือและทิศใต้ด้านละ 36 ตัว พระระเบียงวัดสุทัศน์ เทพวาราราม มีรูปเขียนหญิงกับรูปชก และรูปเขียนหญิงกับรูปนักกรบจีน เป็นคู่ทั้ง 4 มุม พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีกระถางแบบต่างๆเรียงรายรอบพระระเบียง วัดเทพธิดาราม มีเสาคโม่มังกร มุมพระระเบียง 4 มุม ของพระอุโบสถ

สองข้างประตูกำแพง ประตูด้านนอก ประตูด้านใน หัวบันไดและเชิงบันได ที่เป็นรูปบุคคลจะมีความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องสิริมงคล การอำนวยการและการปกป้องคุ้มครอง ได้แก่ เขียน ยก ลก ชิว ชุนนางจีน นักกรบจีนและสิงโตจีนยืนแทน เป็นต้น หัวบันไดและเชิงบันได ที่เป็นรูปสัตว์ เป็นรูปสิงโตจีนนั่งแทนที่หัวบันได และเสายอดสิงโตจีนที่เชิงบันได สิงโตจีนข้างซ้ายเป็นตัวเมีย สิงโตจีนข้างขวาเป็นตัวผู้

ประติมากรรมหินที่มีขนาดใหญ่ ประติมากรรมหินที่มีชิ้นส่วนยื่นออกมาและประติมากรรมหิน ที่มีความซับซ้อน มีการแยกชิ้นส่วน เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน การขนย้ายและป้องกันการชำรุดเสียหาย แล้วนำมาประกอบเข้าด้วยกันภายหลัง ได้แก่ รูปชุนนางบู๊ เชิงบันไดพระวิหารวัดสุทัศน์ เจดีย์จีน ศาลเจ้า ชุมโหล่นทวาร โดยเจาะรูและทำเดือยสำหรับสอดยึดส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน

6. อิทธิพลศิลปะในประติมากรรมหิน

อิทธิพลศิลปะในประติมากรรมหิน มีอิทธิพลศิลปะจีนเป็นส่วนใหญ่ ทั้ง 8 วัด ด้วยเป็นของที่นำมาจากจีน รูปบุคคล รูปสัตว์ รูปบุคคลและสัตว์ รูปสถาปัตยกรรม รูปอาวุธ รูปสิ่งของเครื่องใช้และรูปลวดลาย มีลักษณะแบบจีน รูปบุคคล มีหน้าตา การแต่งกายแบบจีน แม้รูปฝรั่งชาวตะวันตก รูปชาวอาหรับ ลักษณะการสลักและท่วงท่าก็เป็นวิธีการแบบจีน รูปสัตว์ได้แก่ สิงโตจีนและกิเลน ซึ่งเป็นสัตว์ในคตินิยมของชาวจีน เป็นต้น รูปสถาปัตยกรรม ได้แก่ เจดีย์จีน ศาลเจ้าและชุมโหล่นทวาร เป็นสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และลัทธิเต๋า มีรูปแบบอย่างสถาปัตยกรรมจีน รูปลวดลายได้แก่ ลวดลายภาพพื้นต่างระดับและสิ่งของมงคล ลวดลายพรรณพฤกษา และสัตว์ ลายนกเขาไม้ ที่มีความหมายเกี่ยวกับสิริมงคลและการอำนวยการ ตามความเชื่อของจีน เป็นต้น นอกจากนี้ ลวดลายตกแต่งประติมากรรมหินต่างๆ มีลักษณะตัวลายและการผูกลายแบบจีน ล้วนเป็นลวดลายตามความเชื่อของจีน

อิทธิพลศิลปะจีน ผสมผสานอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีประติมากรรมรูปบุคคล เป็นรูปนักกรบจีน หน้าตาและมือแสดงกล้ามเนื้อ กระดุกและท่วงท่าอย่างศิลปะตะวันตก ที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม รูปลวดลาย มีแผ่นหินสลักลวดลาย เฟืองผ้า และช่อดอกไม้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แผ่นหินสลักลวดลายพรรณพฤกษา และสัตว์ ที่วัดอรุณราชวราราม มีการแบ่งช่องลาย ในช่องสลักลายต้นไม้ดอก แตกกิ่งก้านตามธรรมชาติ ผูกลายแบบศิลปะตะวันตก ตัวลายและสัตว์เป็นแบบศิลปะจีน

อิทธิพลศิลปะจีนผสมผสานอิทธิพลศิลปะตะวันตกและอิทธิพลศิลปะอิสลาม มีประติมากรรมรูปลวดลาย เป็นลวดลายภาพภาชนะบรรจุ พืช ผัก ผลไม้ ดอกไม้ และสิ่งของต่างๆ ภาพและสิ่งของต่างๆ เป็นของที่มีรูปทรงและลวดลายอย่างเทศ และลายกระบวนจีน ได้แก่ ตะกร้า จานเชิงทรงสูง จานเชิงทรงเตี้ย แจกันมีหูจับ ถาดกระถาง ถ้ำชา โถ กล้อง ตลับ เขยือก และแก้วมีก้านทรงสูง เป็นต้น ลวดลายภาชนะ มีลวดลายศิลปะอิสลาม ศิลปะตะวันตก และศิลปะจีน พืช ผัก ผลไม้ และดอกไม้ เป็นของต่างประเทศเช่นกัน ลวดลายมุมเป็นลายเครือเถาขดโค้งไขว้กัน และลายแถบคั่นภาพเป็นลายลูกฟักก้ามปูใบเทศ ลักษณะตัวลาย และการผูกลาย รวมทั้งลักษณะวิธีการสลักเป็นแบบศิลปะตะวันตก

อิทธิพลศิลปะตะวันตก มีชุมเสมาวัดสุทัศน์เทพวราราม มีลักษณะศิลปะแบบตะวันตกทั้งรูปทรงชุมและลวดลายตกแต่งชุม เป็นลวดลายใบอะแคนทัสทั้งหัวเสา เชิงเสาและประจายามรัดอก

ประติมากรรมหินที่มีลักษณะศิลปะแบบไทย เป็นลวดลายภาพสลักเรื่องรามเกียรติ์ มีลักษณะแบบจิตรกรรมไทยประเพณี ตัวละคร และส่วนประกอบของเรื่องแสดงรายละเอียดด้วยลวดลายไทยอย่างประณีตสวยงาม การจัดภาพเป็นแบบตานกมอง และมีชุมเสมาวัดอรุณราชวรารามมีลักษณะศิลปะแบบไทยทั้งรูปทรงชุมและลวดลายตกแต่งชุม

ประติมากรรมหินที่มีลักษณะศิลปะไทยผสมผสานอิทธิพลศิลปะจีน เป็นลวดลายภาพเทวดาถืออาวุธ ยืนเหยียบสัตว์หิมพานต์ ทำนองเทพารักษ์ หรือทวารบาล ผู้ดูแลรักษาสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ คล้ายเสีวกางถืออาวุธยืนเหยียบสัตว์แบบศิลปะจีน

ประติมากรรมหินที่ตกแต่งวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร ซึ่งมีหลากหลายประเภท รูปแบบ ลักษณะ ขนาด หินที่ใช้และการใช้ประดับตกแต่ง กล่าวได้ว่า เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยจีน ตะวันตกและอิสลาม ที่มีมาอย่างยาวนาน ประติมากรรมหินยังเป็นการบันทึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อ วรรณกรรม และความรู้ ที่แสดงออกเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ประติมากรรมหินเหล่านี้ยังทรงคุณค่าทางศิลปกรรมด้านความงาม กระบวนการทางประติมากรรมที่หลากหลายผสมผสานกันอย่างกลมกลืนมีการเลือกใช้หินและใช้งานได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ประติมากรรมหินที่ตกแต่งวัดประจำรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 และวัดหลวงในเขตพระนคร มีความหลากหลายทั้งประเภทรูปแบบ ลักษณะและขนาด ประติมากรรมหินมีเนื้อหา เรื่องราวเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหายาน ลัทธิเต๋า ความเชื่อเรื่องสิริมงคล วรรณกรรมจีน วรรณกรรมไทยและความรู้ ส่วนใหญ่มีอิทธิพลศิลปะจีน มีความประณีตสวยงามแตกต่างกันตามความสำคัญของสถาปัตยกรรมที่ใช้ตกแต่ง มีการจัดตกแต่งอย่างเป็นระบบและคำนึงถึงคุณสมบัติของหิน ประติมากรรมหินส่วนใหญ่มีสภาพดีแม้จะสึกกร่อนชำรุดบ้าง ด้วยสภาพอากาศและกาลเวลา

ข้อเสนอแนะในการวิจัย คือ ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องตกแต่งของประติมากรรมรูปบุคคล หรือศึกษาและพัฒนาผลผลิตในงานประติมากรรมหิน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2552). จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนครครบ 200 ปี พุทธศักราช 2552 ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. (2544). เที้ยววัดโพธิ์กับโลกกิจ. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2520). ผลงาน 6 ศตวรรษของช่างไทย. กรุงเทพฯ : สหชัย.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2514).ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น. กรุงเทพฯ : มปท.
- ธวัชชัย ดุยสุจริต. (2545). สัญลักษณ์มงคลจีนสืบสานจิตวิญญาณบรรพชน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2538). ฮก ลก ชิว โชคลาภอายุยืน. กรุงเทพฯ : มติชน.
- น. ณ ปากน้ำ. (2537). ศิลปะโบราณในสยาม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (บก.). (2544). ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- ไพโรจน์ ผลประสิทธิ์. (2545). ผลไม้ไทยๆ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรมอักษร ช – ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธา.
- ศานติ นวรัตน์ ภักดีคำ. (2553). ภาพสลักศิลาเล่าเรื่องวรรณกรรมจีนใน "สวนขวา" เมืองโบราณ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สุชาติ เถาทอง. (2549). ประติมากรรมหิน. เชียงใหม่ : เดอะเกรทไพนอาร์ต.
- แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2515). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – 2394). กรุงเทพฯ : มิตรนรา.